

Груба Т. Л., к.пед.н., доцент (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ

Динамічний розвиток сучасної освіти зумовлює пошук резервів формування високоосвіченої, інтелектуально розвиненої мовної особистості нового типу – економічно грамотної, здатної до толерантного міжкультурного спілкування, творчого мислення, відповідальної й дисциплінованої. Отже, пріоритетним стає врахування потреб та інтересів конкретного учня в професійному й особистісному становленні, проєкція на можливу галузь його майбутньої діяльності, формування комунікативної компетентності як важливої умови подальшої успішної соціалізації особистості.

Погоджуємося з думкою Л. Мацько, що ступінь інтелектуально-психологічної готовності учнів старшої школи й успішно засвоєний ними зміст мовної освіти дає підстави вважати, що старшокласники вже опанували перший рівень мовної культури – рівень правильності, тобто оволоділи необхідним загальномовним лексичним складом літературної мови, орфоепічними, орфографічними і пунктуаційними навичками, граматичними нормами словозміни, словотворення та побудови речень – і мають гарну перспективу для повного оволодіння наступними рівнями мовної освіти і культури – незалежного користувача і компетентного (автономного) користувача мовою [1]. Справді, розвинене граматично правильне мовлення передбачає, що мовець володіє значною кількістю граматичних моделей, правилами наповнення, перетворення, сполучування граматичних одиниць та вміє обирати й об'єднувати їх у процесі спілкування [2, с. 120].

Ретроспективний аналіз окресленої проблеми переконав, що в наукових дослідженнях з лінгводидактики намітився системний підхід до розв'язання проблем організації роботи вчителя над культурою усного й писемного мовлення учнів (О. Біляєв, О. Горошкіна, Г. Іваницька, М. Стельмахович, Г. Шелехова та ін.), навчання української мови на текстовій основі (О. Андрієць, Л. Бондарчук, Н. Голуб, Т. Донченко, С. Караман, М. Мацько, В. Мельничайко, М. Пентилюк та ін.). Це виявилось в намаганні авторів сформулювати мету й завдання роботи з розвитку мовлення учнів, виділити основні напрями діяльності словесника, з'ясувати особливості кожного з них, установити взаємозв'язок між ними, схарактеризувати окремі етапи формування мовленнєвих умінь і навичок, види вправ і результати навчання. Водночас попри значну кількість методичних розроблень, на жаль, недостатньо

розкрито особливості роботи з текстом як засобом формування граматичної компетентності учнів профільної школи, зокрема особливої уваги потребує розкриття своєрідності використання редагування тексту.

Аналіз наукових досліджень з окресленої проблеми дав змогу зробити таке узагальнення: поняття «граматична компетентність» визначають як невід'ємну складову комунікативної компетентності, тобто як уміння мовця будувати ефективну мовленнєву поведінку, яка відповідає нормам соціальної взаємодії, притаманним конкретній культурі; вміння учасників спілкування володіти комунікативними стратегіями, правилами спілкування й передбачає органічну єдність мовної, мовленнєвої, прагматичної та предметної компетенцій (Т. Горохова) [2]; уміння мовця будувати ефективну мовленнєву поведінку; вміння учасників спілкування володіти комунікативними правилами спілкування й передбачає органічну єдність мовної й мовленнєвої компетентностей (Т. Кушнір) [3]; здатність людини до коректного граматичного оформлення своїх усних і писемних висловлювань і граматичного оформлення мовлення інших, що базується на складній динамічній взаємодії відповідних навичок, знань та граматичного усвідомлення (І. Тригуб) [4].

Узагальнюючи визначення дослідників, ми розглядатимемо граматичну компетентність як синтез знань учнів з граматики української мови і вмінь використовувати граматичні форми і конструкції відповідно до мовленнєвої ситуації і норм сучасної української літературної мови.

Услід за І. Тригуб вважатимемо визначальними особливостями граматичної компетентності такі: здатність розуміти й виражати значення, продукуючи і розпізнаючи правильно оформлені згідно з цими принципами фрази і речення; неусвідомлене вживання граматичних форм рідної та іноземної мови згідно із законами і нормами граматики (рід, число, відмінок тощо), чуття граматичної форми, наявність корекційних навичок щодо правильності вживання граматичних форм; внутрішнє невербалізоване знання граматичної системи мови, знання морфологічної та синтаксичної системи мови (типології форм), а також набору правил [4, с. 75].

Підтримуємо думку вчителів-словесників і науковців, що основним засобом формування граматичної компетентності учнів є текст. У сучасній лінгвістиці здійснено перегляд ставлення до тексту (текст – мета, засіб, реалізація навчання), широке залучення даних лінгвістики тексту, когнітивної лінгвістики, психолінгвістики, соціолінгвістики та етнолінгвістики. Усе це засвідчує необхідність багатоаспектної інтегрованої роботи з текстом під час формування граматичної компетентності, адже текст «має власну внутрішню структуру, певну побудову, є продуктом монологічного або діалогічного мовлення, вираженим в усній або писемній формі (...) дає змогу показати функціонування мовних одиниць» [5, с. 241]. Саме текст становить єдність лексичних, морфологічних і синтаксичних компонентів, є основою для з'ясування особливостей використання мовних одиниць у

мовленні для передачі авторського задуму, оцінок, ставлення, розуміння, а перехід від спостереженням над авторським текстом до побудови власних висловлювань допомагає учням не тільки зрозуміти роль тієї чи тієї мовної одиниці мовленні, але й усвідомити їх життєвий зміст, пізнати красу мови.

Ми переконані, що формулюючи завдання та організовуючи роботу з текстом, вчителів необхідно з'ясувати, які супровідні навчальні цілі можуть бути розв'язані разом з основними. Отже, важливо пам'ятати, що, усвідомлюючи роль вжитої граматичної форми чи конструкції, учень може лише в тому випадку, коли його одночасно навчають розуміти відношення, які існують між фактами і явищами реальної дійсності і відображені в мові. Установлення логічних зв'язків між змістом тексту і використаними в ньому граматичними формами і конструкціями сприятиме формуванню в старшокласників уваги до мови, прагненню проникнути в тонкощі семантичних відтінків і значень, вихованню мовного чуття, а також відповідального ставлення школярів до вибору мовних засобів та користування рідною мовою [6, с. 2–4].

Отже, формування граматичної компетентності учнів профільної школи – поняття багатоаспектне, у якому синтезується загальна культура особистості, засвоюються правила вироблені суспільством правила мовленнєвої комунікації та виражальні можливості української мови.

1. Українська мова : 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів ЗНЗ. Філологічний напрям, профіль – українська філологія / Л. І. Мацько, О. М. Семенов. – Суми : РВВ СОШППО, 2010. – 82 с. 2. Горохова Т. О. Формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови на основі текстів етнопедагогічного змісту / Т. О. Горохова // «Молодий вчений» – № 6 – 2014. – С. 120–123. 3. Кушнір Т. І. Специфіка реалізації традиційних методів навчання у процесі вивчення синтаксису / Т. І. Кушнір // Молодий вчений – № 4. – 2016. – С. 545–549. 4. Тригуб І. П. Формування граматичної компетенції у студентів немовних спеціальностей ВНЗ у процесі вивчення англійської мови / І. П. Тригуб // Наук. вісн. Міднародн. гуманітар. ун-ту. Сер. : Філологія. – 2014. – № 10. – Т. 2. – С. 74–77. 5. Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посіб./ Кол. авторів за ред. М. І. Пентилюк – К. : Ленвіт, 2015. – 320 с. 6. Донченко Т. Власне методичні принципи навчання української мови / Тамара Донченко // Українська мова і література в школі. – № 2. – 2004. – С. 2–4.